

Sociální politika I.

FVP SU Opava

zimní semestr 2024/2025

10.12.2024

1. Postavení sociální politiky a její chápaní v evropském prostoru

a) historie, kontext a hlavní znaky

Obecné směřování vývoje sociální politiky

- Od nahodilosti po cílenou sociální solidaritu
- Od filantropie po nezadatelné právo na lidsky důstojnou existenci
- Od nezávazných doporučení k povinným a závazným pravidlům
- Od dílčích, oborových, regionálních opatření ke komplexnímu, integrovanému a provázanému systémovému řešení
- Od drobných sociálních počínů k organizaci velkých systémů sociálního zabezpečení
- Od sociální pomoci přes sociální zabezpečení po sociální ochranu

Evropský sociální model I.

- Označení pro společné či podobné rysy evropských sociálních systémů

Počáteční východiska (obecné historické vlivy v rámci geneze sociální politiky)

- Národní systémy sociální ochrany a v nich uplatňovaný princip universality a solidarity
- Existence státních zásahů na ochranu námezdně pracujících (zejména pokud jde o pracovní dobu, pracovní podmínky a bezpečnost a ochranu zdraví při práci)
- Existence zastoupení námezdně pracujících v podniku formou volených institucí a potvrzené účasti odborů
- Princip kolektivního vyjednávání sociálních partnerů o pracovních podmínkách

Evropský sociální model II.

Stěžejní okolnosti výrazněji se promítající do utváření evropského sociálního modelu (specifické okolnosti, 20. století)

- normy a univerzální výzvy Mezinárodní organizace práce a nejvýznamnější ratifikované mezinárodní úmluvy, zejména Evropská sociální charta
- Společná poválečná historie v rámci rozdělené Evropy
- Podobné ekonomické podmínky (zejména vysoký a dlouhodobý ekonomický růst a nízká nezaměstnanost) v padesátých a šedesátých letech umožnily výrazné rozšíření sociální ochrany a zavedení relativně vysokých pracovních standardů prakticky ve většině západoevropských zemích

b) Postavení sociální politiky
v evropské integraci

Sociální dimenze evropské integrace

- Součást procesu evropské spolupráce a integrace
- Od počátku evropské integrace důraz na rozvoj sociálního modelu
  - Nejprve bylo spojeno s aktivitami směřujícími k vytvoření jednotného pracovního trhu a umožněním volného pohybu osob (zahrnuje regulace pracovního trhu a opatření reagující na sociální aspekty spojené s volným pohybem osob)
- Snaha o vyvážení hospodářského růstu sociální spravedlností a ochranou
  - Hospodářský vývoj provázejí sociální investice a snaha o spravedlivé rozdělení výhod spojených s hospodářským růstem
  - Cílem je udržení konkurenceschopnosti členských zemí při současném důrazu na zachování přijatých sociálních hodnot a standardů

Charakteristika sociální politiky v zemích EU

- Podobnosti a odlišnosti jednotlivých zemích (východiska, situace)
- Koordinace politik v oblasti zaměstnanosti a sociální politiky
  - Úsilí o harmonizaci legislativy, respektive regulací ve vybraných oblastech
  - Sociální politika v EU = výsostná kompetence členských zemí EU
  - Otevřená metoda koordinace
- Sociální soudržnost v rámci států – zlepšování podmínek občanů zemí EU, přerozdělení, spravedlivé rozdělení výhod
- Sociální soudržnost mezi státy (fondy EU)
- Finanční kooperace zemích EU při reakcích na aktuální společenské výzvy ve členských zemích podporující státy při ohrožujících situacích - dluhová krize v Řecku, dopady pandemie covid-19, dopady války na Ukrajině, reakce na živelní katastrofy

c) Milníky procesu evropské integrace se zřetelem na oblast sociální politiky

Smlouva o založení EHS (Římská smlouva)

- Přijata 1957
- Ujednání týkající se sociální politiky
  - Rovné odměňování za stejnou práci pro ženy a muže
  - Volný pohyb osob
  - Důraz na sociální soudržnost
  - Založení Evropského sociálního fondu

Sociální akční program Společenství I.

- V roce 1974 přijat první Sociální akční program Společenství
- Hlavní cíle:
  - Zlepšení pracovních a životních podmínek
  - Účast pracovníků na řízení jejich firem
  - Dosažení vyšší a lepší zaměstnanosti

Sociální akční program Společenství II.

- V rámci plnění tohoto programu byla v období 1974 až 1986 přijata řada směrnic týkajících se harmonizace národních legislativ v oblasti pracovního práva
  - Např. regulace týkající se kolektivního propouštění, bezpečnosti a ochrany zdraví či stejného zacházení pro muže a ženy
- Jejich cílem bylo
  - Odstranění či omezení rizika sociálního dumpingu mezi zeměmi ES s různou úrovní pracovně právní ochrany (zejména o otázkách bezpečnosti a ochrany zdraví při práci)
  - Podpora sociální dimenze postupujícího ekonomického rozvoje a integrace

Přijetí Charty Společenství základních sociálních práv pracovníků

- Dalším pokusem zvýraznit "sociální dimenzi" vnitřního trhu byla Charta Společenství základních sociálních práv pracovníků přijatá v roce 1989 (více viz téma 2)
- Dokument vycházel z *Evropské sociální charty* Rady Evropy a úmluv Mezinárodní organizace práce (více viz téma 2)

Milníky evropské integrace pro sociální politiku v rozmezí let 1990-2000

- Sociální ustanovení Smlouvy o založení Evropského společenství byla významně posílena v souvislosti s přijetím Maastrichtské smlouvy (1991)
- Klíčové části Amsterodamské smlouvy (1997) pro sociální politiku
  - maastrichtská Dohoda o sociální politice
  - nová kapitola o zaměstnanosti (články 125 - 130 Smlouvy o ES) posilující koordinační úlohu a pravomoci ES v této oblasti s cílem sblížit národní politiku zaměstnanosti a snížit vysokou úroveň nezaměstnanosti v EU
- Lisabonská smlouva (2000) – k hospodářské a sociální dimenzi přibyla dimenze ekologická
- Hlavní směry sociální politiky Evropské Unie, formulované v Lisabonu v roce 2000, se orientovaly na to, aby se Evropa stala
  - nejkonkurenčnější ekonomikou světa založenou na vědomostech
  - schopnou dosahovat trvale udržitelný rozvoj
  - schopnou vytvářet lepší pracovní příležitosti při vyšší sociální kohezi

Milníky evropské integrace pro sociální politiku po roce 2000 I.

- Lisabonská smlouva z roku 2009 - změna v postavení Evropské Unie
  - Stala subjektem mezinárodního práva
  - Obsahuje aktualizaci předchozích smluv v oblasti sociální politiky (Konkrétně se jedná zejména o Hlavu IX zaměstnanost, Hlavu X Sociální politika, Hlavu XI Evropský sociální fond a Hlavu XIV Veřejné zdraví)
- Strategie Evropa 2020 (2010–2020) definovala řadu ambiciózních sociálněekonomických cílů - v oblasti sociální ochrany šlo zejména o
  - Úsilí o dosažení 75 % zaměstnanosti osob ve věku 20–64 let, mimo jiné i prostřednictvím vyšší účasti mladých lidí, starších a nízkokvalifikovaných pracovníků a lepší integrace legálních migrantů
  - Snížení počtu osob ohrožených chudobou a sociálním vyloučením o 20 milionů

Milníky evropské integrace pro sociální politiku po roce 2000 II.

- V roce 2017 byl představen Evropský pilíř sociálních práv (více viz téma 2)
- Tři hlavní oblasti: rovné příležitosti a přístup na trh práce, spravedlivé pracovní podmínky, sociální ochrana a sociální začleňování
- Tento dokument vychází z relevantních ustanovení Smlouvy o Evropské Unii a obsahuje 20 bodů:
  - Např. princip rovných příležitostí, zdravé pracovní prostředí nebo inkluze lidí s postižením.
- Na tyto body navazují jednotlivé rámce a akční plány EU (tam, kde k tomu má Evropská komise kompetenci - např. strategický rámec EU pro ochranu zdraví a bezpečnost při práci na období 2021–2027), nebo jsou formulovány natolik obecně, aby je mohly členské země naplnit v rámci národní sociální politiky (např. bod o minimálním příjmu nebo dávkách v nezaměstnanosti)

2. Evropské sociální zákonodárství a základní dokumenty Evropské sociální politiky

a) Legislativní a strategické dokumenty

Mezinárodní smlouvy

- Stanovují minimální sociální standardy
  - Úmluva ILO o minimální normě sociálního zabezpečení, Evropský zákoník sociálního zabezpečení, Úmluva o ochraně lidských práv a důstojnosti lidské bytosti v souvislosti s aplikací biologie a medicíny
- Upravují koordinační pravidla s cílem provázat vnitrostátní právní předpisy a zajistit rovné postavení státních příslušníků smluvních stran tak, aby s nimi bylo zacházeno v jiném smluvním státě stejně jako s vlastními občany

Stěžejní lidskoprávní dokumenty OSN I.

- Všeobecná deklarace lidských práv (1948)
  - Právo na sociální zabezpečení a na zajištění hospodářských, sociálních a kulturních práv nezbytných pro důstojný a svobodný rozvoj osobnosti
  - Právo každého na životní úroveň, která by zajistila „zdraví a blahobyt“ osoby a její rodiny, včetně práva na zabezpečení v nezaměstnanosti, nemoci, nezpůsobilosti k práci, ovdovění, stáří nebo v ostatních případech ztráty výdělečných schopností
- Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech (1966)
  - právo na sociální zabezpečení, práva žen na ochranu a pomoc v době těhotenství a mateřství, právo jednotlivce na přiměřenou životní úroveň, právo na ochranu zdraví

Stěžejní lidskoprávní dokumenty OSN II.

- Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen (1979)
  - Chrání ženy před diskriminací v oblasti sociální, kulturní, politické (volební právo)
  - Stanoví povinnost států přijmout veškerá opatření, která zajistí na základě rovnoprávnosti mužů a žen stejná práva na sociální zabezpečení, zejména v případech důchodu, nezaměstnanosti, nemoci, invalidity a stáří a jiné neschopnosti pracovat
  - Zahrnuje rovnoprávný přístup ke zdravotním službám, včetně služeb v období těhotenství, šestinedělí a poporodním obdobím, a to bezplatně
  - rovnoprávné zajištění práv na rodinné přídavky
- Úmluva o právech osob se zdravotním postižením (2006)
  - Je založena na respektu k lidské důstojnosti, rovnosti příležitostí, rovnosti mužů a žen, plném zapojení osob se zdravotním postižením do společnosti
- Úmluva o právech dítěte (1989)

Mezinárodní úmluvy ILO

- Úmluva o minimální normě sociálního zabezpečení (1952)
  - Upravuje minimální standardy sociálního zabezpečení v případě sociální události (onemocnění, pracovní neschopnost, nezaměstnanost, stanovený důchodový věk, pracovní úraz a nemoc z povolání, zajištění péče o děti, těhotenství, porod a jejich následky, invalidita, ztráta prostředků k živobytí utrpěná následkem úmrtí živitele rodiny)
- Úmluva o invalidních, starobních a pozůstalostních dávkách (1967)
- Úmluva o zdravotní péči a dávkách v nemoci (1969)

Nejdůležitější dokumenty Rady Evropy pro oblast sociální politiky

- Evropská sociální charta (1961, 1988, 1996)
  - V původním znění zakotvuje celkem 19 sociálních práv (právo na sociální zabezpečení, na sociální a zdravotní pomoc těm, kteří nemají dostatečné prostředky, právo na využívání služeb sociální péče, právo zdravotně postižených na přípravu k povolání, pracovní rehabilitaci a sociální readaptaci, právo rodiny na sociální, právní a hospodářskou ochranu, právo matek a dětí na odpovídající sociální a hospodářskou ochranu atd.)
  - Dodatek (1988) – doplněna čtyři práva (např. právo starých osob na sociální ochranu)
  - Revize (1996) – celkem 31 sociálních práv (přidány např. právo na ochranu proti chudobě a sociálnímu vyloučení, právo na bydlení)
- Evropský zákoník sociálního zabezpečení
- Úmluva o lidských právech a biomedicíně

Evropská sociální charta I.

- Přijata 1961 (aktualizace 1988 a 1991)
- ČR signatářem od roku 1992, v ČR platná od roku 1999
- Zakotvuje sociální práva a principy (právo na práci, právo na spravedlivou odměnu za práci apod.)
- Zásady jsou formulovány obecně, případně je v některých případech stanovena minimální požadovaná úroveň
- Jednotlivé země rozhodují o konkrétním způsobu, jakým způsobu či úrovni práv a principy naplní

Evropská sociální charta II.

- **právo na práci (čl. 1)**
- právo na spravedlivé pracovní podmínky (čl. 2)
- právo na bezpečné a zdravé pracovní podmínky (čl. 3)
- právo na spravedlivou odměnu za práci (čl. 4)
- **právo organizovat se (čl. 5)**
- **právo kolektivně vyjednávat (čl. 6)**
- právo dětí a mladých osob na ochranu (čl. 7)
- právo zaměstnaných žen na ochranu (čl. 8)
- právo na poradenství při volbě povolání (čl. 9)
- právo na přípravu k výkonu povolání (čl. 10)
- právo na ochranu zdraví (čl. 11)
- **právo na sociální zabezpečení (čl. 12)**
- **právo na sociální a lékařskou pomoc (čl. 13)**
- právo využívat služby sociální péče (čl. 14)
- právo tělesně nebo duševně postižených osob na odbornou přípravu k výkonu povolání, rehabilitaci a na profesní a sociální readaptaci (čl. 15)
- **právo rodiny na sociální, právní a hospodářskou ochranu (čl. 16)**
- právo matek a dětí na sociální a hospodářskou ochranu (čl. 17)
- právo na výdělečnou činnost na území jiných smluvních stran (čl. 18)
- **právo migrujících pracovníků a jejich rodin na ochranu a pomoc (čl. 19)**

Charta Společenství základních sociálních práv pracovníků I.

- Práva obsažená v Evropské sociální chartě jsou dále rozvíjena i v Chartě Společenství základních sociálních práv pracovníků z roku 1989
- Ta se detailněji věnuje právům pracovníků a podmínkám výkonu práce
- Pro fungování trhu práce byl významný rovněž Jednotný evropský akt (1987)
- Ten znamenal přechod k jednotnému vnitřnímu trhu, kdy se ale ukázalo, že volný pohyb osob musí být spojen i s harmonizací sociálního zákonodárství

Charta Společenství základních sociálních práv pracovníků II.

- Svobodný pohyb pracovníků v rámci ES
- Právo na zaměstnání a spravedlivou odměnu za práci, právo na odpočinek po práci, dovolenou, zdravé životní a pracovní prostředí
- Právo na sociální ochranu
- Právo na svobodu sdružování a kolektivní vyjednávání, právo na stávku
- Právo na odbornou přípravu
- Právo na rovné zacházení s muži a ženami
- Právo na informace a konzultace
- Právo na účast pracovníků na rozvoji pracovních podmínek
- Právo na ochranu dětí a mladistvých, starších osob a zdravotně postižených
- Deklaratorní povaha, ale i přesto plněno ze strany členských zemí dodržována

Právo Evropské unie I.

- Především zaměřeno na
  - Vytvoření předpokladů pro rovné postavení mužů a žen
  - Sociálněprávní aspekty volného pohybu osob (pracovníků, osob samostatně výdělečně činných a dalších osob) po EU
- Současně ale existují také oblasti, které mají v právu EU pouze obecný základ a nejsou podrobněji upraveny
  - Tyto oblasti, respektive situace jsou řešeny jsou v rámci prohloubené spolupráce členských států EU
  - Lze mezi ně řadit např. prevenci sociálního vyloučení či modernizaci systémů sociálního zabezpečení

Právo Evropské unie II.

Směrnice

- Souhrn norem, který je právně závazný pro členské státy, pokud jde o cíle, jichž má být dosaženo, je však ponecháno na rozhodnutí jednotlivých členských států, jaké formy a metody zvolí
  - Na podkladě směrnice jsou členské státy povinny upravit vnitrostátní sociální předpisy, které s ní nejsou v souladu

Nařízení

- Souhrn právních norem, který je obecně závazný v celém rozsahu
  - Smyslem nařízení v sociální oblasti je odstranit překážky volného pohybu, zejména zajistit stejná práva a stejné povinnosti v sociálním zabezpečení pro občany jiných členských států, jako mají příslušníci takového státu

Rozhodnutí

- Závazný pramen práva v celém rozsahu

Stanovisko

- Nezávazný právní akt

Evropský pilíř sociálních práv I.

- Vytvořen v roce 2017 s cílem
  - Napomoci rozvoji nových a účinnějších práv
  - Podpořit spravedlivé a fungující trhy práce i systémy sociálního zabezpečení
- Na základě akčního plánu k Evropskému pilíři sociálních práv stanovila Evropská komise 20 principů, na nichž je tento pilíř postaven

Evropský pilíř sociálních práv II.

1. Všeobecné a odborné vzdělávání a celoživotní učení
2. Rovnost žen a mužů
3. Rovné příležitosti
4. Aktivní podpora zaměstnanosti
5. Bezpečné a adaptabilní zaměstnání
6. Mzdy
7. Informace o pracovních podmínkách a ochrana v případě propuštění
8. Sociální dialog a zapojení pracovníků
9. Rovnováha mezi pracovním a soukromým životem
10. Zdravé, bezpečné a dobře uzpůsobené pracovní prostředí a ochrana údajů

Evropský pilíř sociálních práv III.

11. Péče o děti a podpora dětí

12. Sociální ochrana

13. Podpora v nezaměstnanosti

14. Minimální příjem

15. Příjem ve stáří a důchody

16. Ochrana zdraví

17. Začlenění osob se zdravotním postižením

18. Dlouhodobá péče

19. Bydlení a pomoc pro osoby bez domova

20. Přístup k základním službám

b) Finanční nástroje EU
pro oblast sociální politiky a další
oblasti

Fondy Evropské unie relevantní pro oblast sociální politiky

- Fondy - nástroj realizace evropské politiky soudržnosti
- Prostředek pro snižování ekonomických a sociálních rozdílů mezi členskými státy a jednotlivými regiony
- Finanční podpora z fondů EU je poskytována více různými formami
  - Granty (částečně financovány EU a členskými státy)
  - Dotace spravované národními a regionálními autoritami
  - Půjčky
- EU (případně Evropská komise) může sama napřímo financovat některé projekty, ovšem nejčastější podoba fondů je sdílená s členskými státy

Evropské strukturální a investiční fondy

- Evropský fond pro regionální rozvoj (EFRR, ERDF)
- Evropský sociální fond+ (ESF)
- Fond soudržnosti (FS/CF)
- Evropský zemědělský fond pro rozvoj venkova (EZFRV/EAFRD)
- Evropský námořní, rybářský fond a akvakulturní fond (EMFAF)

Další fondy a obdobné finanční mechanismy evropské Unie

- Fond solidarity Evropské unie (EUFS)
- Evropský fond pro přizpůsobení se globalizaci (EGF)
- Fond evropské pomoci nejchudším osobám (FEAD)
- Azylový, migrační a integrační fond (AMIF)
- Evropský fond pro strategické investice (EFSI)
- Fond pro spravedlivou transformaci
- Fond pro integrovanou správu hranic
- Fond pro vnitřní bezpečnost
- Evropský obranný fond
- Mechanismus NextGenerationEU – podpora dočasné obnovy pro ekonomické a sociální ztráty po koronavirové pandemii

Evropský sociální fond

- Původní cíl zvýšit zaměstnanost
- Později zaměření na řešení aktuálních situací
  - podpora osob obtížně hledajících práci (mladiství, ženy, zdravotně postižení, nezaměstnaní)
  - sociální začleňování
  - migrace pracovníků v rámci Evropy
  - inovace na pracovišti a celoživotní vzdělávání
- V současné době podpora projektů v oblasti vzdělávání s vazbou na trh práce, rekvalifikace a zaměstnávání znevýhodněných skupin obyvatelstva

3. Modernizace sociálních systémů z evropské perspektivy

Shrnutí významných trendů a stěžejních výzev

- Stárnutí populace ve všech členských státech
- Rostoucí účast žen na trhu práce a měnící se poměr v zastoupení obou pohlaví
- Přetrvávající dlouhodobá nezaměstnanost, zvláště mezi staršími pracovníky a trend směrem k předčasnému odchodu do důchodu
- Růst počtu domácností v relaci k růstu populace charakterizovaný stoupajícím počtem lidí, kteří žijí sami a také domácností, jejichž žádný člen není zaměstnán
- Globalizace, strukturální změny ekonomiky, měnící se podmínky pro podniky i zaměstnance, omezení schopnosti vlád řídit hospodářský vývoj
- Pandemie nemoci covid, válka na Ukrajině, růst cen
- Potřeba konsolidace veřejných výdajů

Společné aktivity EU při úsilí o modernizaci sociálních politik

- Společná strategie modernizace sociální ochrany (Concerted Strategy for Modernising Social Protection)
- Cíle
  - Zajistit, aby se vyplatilo pracovat a poskytovat zaručený příjem
  - Zajistit zaručené důchody a udržitelné důchodové systémy
  - Podporovat sociální integraci
  - Zajistit vysokou kvalitu a udržitelnost dlouhodobé sociálně zdravotní péče

Další možnosti koordinace a harmonizace sociálních systémů zemí EU

- Sociální politika je ve výsostné kompetenci členských zemí
- Pro její další koordinaci a harmonizaci jsou využívány
  - Otevřená metoda koordinace
  - Sdílení příkladů dobré praxe
- Za tímto účelem jsou na evropské úrovni sdíleny a vyhodnocovány dokumenty zpracované na národní úrovni týkající se relevantních oblastí, např.:
  - Zpráva o národních strategiích sociální ochrany
  - Zpráva o prevenci sociálního vyloučení (o sociálním začleňování)
  - Zpráva o udržitelných důchodových systémech
  - Zpráva o udržitelných systémech dlouhodobé sociálně zdravotní péče